

Andrej Mátel

St. Elizabeth University, St. John Neumann Institute, Příbram, Czech Republic
ORCID: 0000-0002-0104-6911

**GLOBÁLNE TRENDY A SLOVENSKÉ
NÁRODNÉ ŠPECIFIKÁ PROFESIJNEJ ETIKY
SOCIÁLNEJ PRÁCE**

**ŚWIATOWE TRENDY I SŁOWACKIE
NARODOWE SPECYFIKI ETYKI
ZAWODOWEJ PRACY SOCJALNEJ**

**GLOBAL TRENDS AND SLOVAK NATIONAL
SPECIFICS OF PROFESSIONAL
ETHICS OF SOCIAL WORK**

ABSTRAKT

Sociálna práca patrí k pomerne mladým, ale zároveň najprogressívnejšie sa rozvíjajúcim profesiám súčasnosti. Cieľom príspevku je analýza, komparácia a deskripcia globálnych trendov a národných špecifik profesijnej etiky sociálnej práce. Etiku predstavujeme ako integrálnu súčasť sociálnej práce v jej chápaní ako profesie a akademickej disciplíny. Dôležitým nástrojom etickej citlivosti osôb vykonávajúcich a študujúcich sociálnu prácu sú etické kódexy, hoci tieto nemôže nahradiť ich vlastnú, vnútornú motivovanú zodpovednosť. V príspevku predstavujeme aktuálny medzinárodný etický kódex

a Slovenský etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce. Prihliadame pritom aj na diachróne hľadisko vzhľadom na zmeny v ostatných dvoch desaťročiach v medzinárodnom a špecificky národnom chápaní profesie a etiky sociálnej práce.

Kľúčové slová: etika, etický kódex, profesijná etika, sociálna práca, sociálny pracovník

ABSTRAKT

Praca socjalna to obecnie jeden ze stosunkowo mlodych, ale jednoczesnie najbardziej progresywnie rozwijajacych sie zawodow. Celem artykulu jest analiza, porownanie i opis swiatowych trendow oraz krajowych specyfiki etyki zawodowej pracy socjalnej. Przedstawiamy etyke jako integralna czesc pracy socjalnej w jej rozumieniu jako zawod i dyscyplina naukowa. Kodeksy etyczne sa waznym narzedziem zwiakszania wzraliwosci etycznej osob wykonujacych i studiujacych prace socjalna, chociaz nie moga one zastapic ich wlasnych, motywowanych wewnetrznie obowiazkow. W artykule przedstawiamy aktualny Międzynarodowy Kodeks Etyki oraz Słowacki Kodeks Etyki Pracowników Socjalnych i Asystentów Pracowników Socjalnych. Jednocześnie uwzględniamy aspekt diachroniczny w odniesieniu do zmian, jakie dokonaly sie w ciagu ostatnich dwuch dekad w międzynarodowym, a zwlaszcza krajowym, pojmowaniu zawodu i etyki pracy socjalnej.

Słowa kluczowe: etyka, kodeks etyczny, etyka zawodowa, praca socjalna, pracownik socjalny

ABSTRACT

The definition of social work is relatively young but at the same time it is of the most progressively developing professions nowadays. The aim of the article is the analysis, the comparison and the description of global trends and national standards of ethics in social work practice. Ethics is presented as an integral part of social work - as a profession and an academic discipline. Codes of ethics are important tools for sensitising people who perform and study social work, although these do not replace their own, internally motivated sense of responsibility. This article discusses not only the current International Code of Ethics and the Slovak Code of Ethics for Social Worker and Social Work Assistant but also it demonstrates the diachronic aspect with regards to changes in the last two decades in the international and national understanding of the profession and ethics of social work.

Keywords: ethics, code of ethics, professional ethics, social work, social worker

Cieľom príspevku je analýza, komparácia a deskripcia globálnych trendov a národných špecifik profesijnej etiky sociálnej práce. Z hľadiska štruktúry predstavíme chápanie sociálnej práce vzhľadom na jej globálne definovanie kľúčovými medzinárodnými organizáciami. Jej etickú citlivosť vyjadruje medzinárodný etický kódex, ktorého aktuálne trendy následne uvedieme. Národné špecifiká slovenskej sociálnej práce predstavíme cez proces jej profesionalizácie zavŕšený vznikom profesijného zákona a komory. Práve komora má v kompetencii vydávanie a revíziu národného etického kódexu, ktorý sa snaží reflektovať internacionálny charakter profesijnej etiky sociálnej práce, ale zároveň miestne slovenské špecifiká.

1. ETIKA A SOCIÁLNA PRÁCA

Sociálna práca patrí k pomerne mladým, ale zároveň najprogressívnejšie sa rozvíjajúcim profesiám súčasnosti. V súlade s chápaním medzinárodných organizácií International Federation of Social Workers (IFSW) a International Association of Schools of Social Work (IASSW) je zároveň akademickou disciplínou. V zásade môžeme rozlišovať jej tri základné podoby, a to *profesiu*, teda odbornú činnosť vykonávanú profesionálnymi sociálnymi pracovníkmi (na Slovensku aj asistentmi sociálnej práce); *akademickú disciplínu*, špecifický odbor vzdelania a *vedný odbor*, ktorý napĺňa atribúty vedeckej disciplíny. Z hľadiska etiky môžeme okrem toho chápať sociálnu prácu ako vzájomný systém hodnôt, teórie a mravne citlivej praxe. V takomto ponímaní je „sociálna práca aplikovaná vedná a akademická disciplína ako aj na hodnotách založená profesionálna činnosť sociálnych pracovníkov (a asistentov sociálnej práce), ktorí svojim cieľavedomým pôsobením pomáhajú, sprevádzajú, podporujú a zmocňujú jednotlivcov a sociálne systémy (rodiny, skupiny, komunity, inštitúcie) nadobudnúť optimálnu úroveň sociálneho fungovania a utvárajú priaznivé spoločenské podmienky na dosiahnutie

tohto cieľa“ [Mátel 2017, s. 72]. Etika nie je pritom len osobitou časťou výkonu sociálnej práce ako profesie (v zmysle napr. etického kódexu), ani odboru vzdelania (ako jeden z vyučovacích predmetov) ani vednej disciplíny (ako etických pravidiel výskumnej činnosti). Je jej neoddeliteľnou, integrálnou súčasťou. „Sociálna práca buď bude etická alebo nebude vôbec. Pri vysokoškolskom vzdelávaní sociálnych pracovníkov, pri výkone samotného povolania, ako aj pri vedecko-výskumnej činnosti je z hľadiska etiky rozhodujúce, aby boli teoretické poznatky a praktické zručnosti vkomponované do mravného myslenia a konania sociálneho pracovníka, a zahŕňali celú oblasť práce ako aj vzťahov v rámci poskytovania služieb sociálnej práce“ [Mátel, Senáriková 2016, s. 11–12].

1.1. GLOBÁLNE CHÁPANIE SOCIÁLNEJ PRÁCE

Od roku 1928 medzinárodný rozmer sociálnej práce až do súčasnosti predstavujú najmä dve vyššie spomenuté medzinárodné organizácie IFSW a IASSW. IFSW je globálnou federáciou národných organizácií sociálnej práce a IASSW je medzinárodným spoločenstvom škôl a vzdelávateľov sociálnej práce. Dôsledkom odborného dialógu oboch organizácií vznikajú takzvané *globálne definície* sociálnej práce. V roku 2000 bola deklarovaná globálna definícia v Montreale („montrealská definícia“) a v roku 2014 nová globálna definícia v Melbourne („melbournská definícia“) [IFSW 2014]. Obe definície majú tri časti – chápanie a ciele sociálnej práce, jej etický rozmer (zásadné princípy) a teoretické východiská. V príspevku pripomenieme prvé dve z nich. „Montrealská definícia“ chápala sociálnu prácu výhradne ako profesiu, „Melbournská definícia“ ako profesiu založenú na praxi a akademickú disciplínu. Rozšírené chápanie súvisí najmä s jej vedeckým a vzdelávacím rozmerom. Ciele sociálnej práce sú v oboch definovaniach tri spoločné – *sociálna zmena, zmocnenie (empowerment) a oslobodenie ľudí*. Okrem toho staršia definícia zdôraznila *riešenie problémov v medziludských vzťahov* a novšia (sociálny) *rozvoj a sociálnu súdržnosť*. Veľmi úzko sú s týmito

deklarovanými cieľmi späté etické *princípy*, hoci z hľadiska terminológie etiky by bolo vhodnejšie označenie etické *hodnoty*. „Montrealská definícia“ uvádza, že „princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú pre sociálnu prácu zásadnými“. Aj v „Melbournskej definícii“ sú primárne zdôraznené dva zásadné princípy – ľudské práva a sociálna spravodlivosť, ale uvedené v opačnom poradí.

Pod sociálnou spravodlivosťou v širšom poňatí možno síce chápať akýkoľvek distribučný model, zahŕňajúci všetky relevantné spoločenské vzťahy (vrátane statusových práv, uznania menšinovej identity, ochrany životného prostredia a pod.), no pod týmto pojmom sa v užšom zmysle zvykne rozumieť doslova „ekonomická spravodlivosť“, v ktorej ide predovšetkým o problematiku spravodlivého rozdelenia nedostatkových materiálnych hodnôt. Vzhľadom na sociálnu súdržnosť sa približuje koncept sociálnej spravodlivosti skôr k modelu „spravodlivosti podľa potrieb“ než k „zásluhovej spravodlivosti“. „Zásluhový aspekt implikuje, že ten, kto pracuje viac hodín, si zaslúži väčšiu odmenu a aspekt potrieb implikuje, že by sa nemalo stať, že jednotlivec, ktorý je práceneschopný, bude hladovať“ [Barr 1998]. Medzi sociálnou spravodlivosťou a ľudskými právami jestvuje úzke prepojenie. V centre pozornosti sociálneho pracovníka majú stať jednotlivci so svojimi neodňateľnými, nezrušiteľnými a nepremlčateľnými právami, ktoré prislúchajú každému človeku od narodenia až po smrť. Človek má určité základné ľudské práva a tie nemožno porušiť v mene žiadneho vyššieho dobra. V súčasnosti sú tieto práve deklarované v mnohých dokumentoch OSN, Rady Európy, Európskej únie, rovnako aj v ústave a zákonoch jednotlivých krajín. Vzhľadom na rešpektovanie práv je dôležité porozumieť skutočnosti, aby niektoré osoby neboli chápané len ako objekty práva a objekty našej starostlivosti, ale ako subjekty práva, aktívnymi a rovnocennými hráčmi pri rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú.

Okrem vyššie spomenutých dvoch princípov, sú v „melbournskej definícii“ pridané spoločná zodpovednosť (*collective responsibility*)

a rešpektovanie rozmanitosti (*respect diversity*). Spoločná zodpovednosť bola do definície včlenená popri ľudských právach, aby tieto mohli byť naplno v praxi skutočne uskutočnené tým, že ľudia (vrátane sociálnych pracovníkov) vezmú zodpovednosť za svoje konanie a spoločensko-kultúrno-politické prostredia, v ktorom žijú. Rešpektovanie dôstojnosti a ľudských práv všetkých ľudí nie je v protiklade – ba práve naopak – s *rôznorodosťou* a jedinečnosťou každej osoby, skupiny alebo komunity. Úcta a rešpekt k rozmanitosti sa môže rozvíjať prostredníctvom hlbšieho poznania, porozumenia a rešpektovanie odlišných kultúrnych, náboženských hodnôt a tradícií ako aj prostredníctvom dialógu s členmi odlišnej skupiny. V tejto súvislosti sa hovorí aj o kultúrnej senzitivnej praxi sociálnej práce. Aktuálnou výzvou v kontexte novodobej migrácie je recipročné hľadisko, teda nielen rešpektovanie práv minorít príslušníkmi majoritnej spoločnosti, ale aj rešpektovanie kultúry, hodnôt a tradícií majoritnej spoločnosti minoritnými skupinami, ku ktorej je takisto potrebná výchova a vzdelávanie.

1.2. MEDZINÁRODNÝ ETICKÝ KÓDEX

Formulovanie etického kódexu patrí v súčasnosti medzi základné požiadavky profesionality a je jednou z charakteristík samostatných pomáhajúcich profesií. Etický kódex označuje súbor písomne formulovaných hodnôt, etických princípov a štandardov správania normatívnych a záväzných pre príslušníkov konkrétnej profesie, odborných pracovníkov alebo členov organizácie v globálnom, národnom alebo inštitucionálnom priestore. Hoci etické kódexy nikdy úplne neodstránia neetické správanie, napomáhajú k etickému scitlivovaniu profesionálnych pracovníkov, profesie a jej dôveryhodnosti u užívateľov služieb a v spoločnosti. Hoci nie sú patentom na všetky etické problémy, konflikty a dilemy, môžu napomôcť k eticky uváženenému rozhodovaniu pri nich [Mátel, Senáriková 2016].

Medzinárodným etickým kódexom sociálnej práce sa v súčasnosti rozumie spoločný dokument IFSW a IASSW z roku 2018 *Statement of Ethical Principles* (Vyhlásenie) [IFSW 2018], ktorý nahradil starší dokument *Ethics in Social Work: Statement of Principles* z roku 2004. Hoci ani jeden z dokumentov neobsahuje názov „kódex“, národnými profesijnými asociáciami ako aj samotnými sociálnymi pracovníkmi sú chápané ako medzinárodný etický kódex, ktorý vytvára ideovú platformu pre národné etické kódexy. Dokument povahou „slúži ako spoločný rámec pre sociálnych pracovníkov, aby pracovali na dosiahnutí najvyšších možných štandardov profesionálnej integrity“ a je „záväzkom dodržiavať v ňom obsiahnuté kľúčové hodnoty a princípy profesie sociálna práca“. Štruktúra medzinárodného etického kódexu je veľmi jednoduchá. Začína úvodnými pojednávaniami, ktoré obsahujú účel a povahu dokumentu a prezentujú aktuálnu globálnu definíciu z Melbourne. Nasleduje predstavenie deviatich zásadných etických princípov. 14-ročný odstup dvoch medzinárodných etických kódexov odráža globálny vývoj v myslení, terminológii, teórii a praxi sociálnej práce vo všeobecnosti, ako aj etiky sociálnej práce v jej užšom ponímaní. Aktuálne zmeny Vyhlásenia môžeme zahrnúť do dvoch základných kategórií – terminologických a obsahových, pričom obe spolu úzko súvisia [Mátel 2018]:

- sociálni pracovníci nie sú chápaní v úzkom význame len ako osoby, ktoré vykonávajú priamu prax (praktici), ale aj ako vzdelávatelia a výskumníci;
- klienti ani užívatelia služieb (*service users*) nie sú menovaní, namiesto toho sú menovaní ľudia, s ktorými (sociálni pracovníci) pracujú (angl. *people with whom they work*) alebo jednoducho ľudia. Zmena terminológie indikuje prioritizáciu participatívneho prístupu (*pracovať s*) pred expertným (*poskytovať služby pre...*);
- aktívna zmena spoločenského prostredia, napríklad namiesto formulácie „sociálni pracovníci majú rozpoznať a rešpektovať etnickú a kultúrnu rôznorodosť“ je uvedené, že „pracujú na posil-

ňovaní inkluzívnych komunit...“ Posilnená je teda behaviorálna a konatívna rovina pred kognitívnu;

- vytváranie balansu pred subjektívnou a jednostrannou interpretáciou práv. Úlohou sociálnych pracovníkov je „*spolupracovať s ľuďmi na hľadani primeranej rovnováhy medzi ľudskými právami, ktoré si vzájomne protirečia*“ (čl. 2). V zásade ide o veľmi dôležitý princíp interpretácie ľudských práv založený na tom, že „*moje právo končí tam, kde začínajú práva iných.*“ V texte Vyhlásenia môžeme nájsť viacero statí, kde je tento balans explicitne uvedený, napr. „*sociálni pracovníci rešpektujú a presadzujú práva ľudí robiť vlastné voľby a rozhodnutia za predpokladu, že to neohrozí práva a oprávnené záujmy ostatných*“ (čl. 4);
- práva a legitímne limity sociálnych pracovníkov. Vyhlásenie sa snaží vyhnúť jednostrannému prezentovaniu etických povinností sociálnych pracovníkov, teda „*povinností bez akýchkoľvek práv*“. Napr. v pojednávaní o potrebe aktívneho spochybňovania nespravodlivých politík a praktík sa uvádza, že „*pritom nesmú byť sociálni pracovníci trestaní*“ (čl. 3.4). Odporúča sa im, aby zvažili aj ohrozenie vlastnej bezpečnosti a „*nie sú nútení konať, ak by boli sami ohrození*“;
- etické využitie digitálnych technológií je úplne novou témou kódexu, ktorá sa dotýka nielen osôb s ktorými sociálni pracovníci pracujú, ale aj vzdelávania a výskumu. Pri všetkých týchto činnostiach sa čoraz viac používajú elektronické technológie a sociálne médiá (napr. poradenstvo a výskum prostredníctvom e-mailu, videí, on-line svojpomocné skupiny s použitím Facebooku, Whatsappu či inej sociálnej siete). Vyhlásenie upozorňuje, že „*používanie digitálnych technológií a sociálnych médií môže predstavovať hrozbu pre uplatňovanie mnohých etických noriem, vrátane, ale nie výhradne, súkromia a dôvernosti, konfliktov záujmov, kompetencií a dokumentácie...*“ (čl. 8.2);

- pôsobenie sociálnych pracovníkov vo vojenskom kontexte a nepoužívanie zbraní. Kľúčovou je *podpora mieru, nenásilia a podpora dôstojnosti ľudí*. Okrem rizík zneužívania vedomostí a zručností sociálnych pracovníkov na neľudské účely, akými je mučenie a terorizmus, ktoré uvádzal už aj starší kódex, pridáva novší dokument aj *vojenské sledovanie a konverznú terapiu*. Novým etickým imperatívom je, že sociálni pracovníci by „*nemali používať zbrane v ich profesionálnom alebo osobnom živote proti ľuďom*“ (čl. 9.3).

2. PROFESIONALIZÁCIA SOCIÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU

Sociálna práca a sociálne služby boli v Československu „do roku 1989 charakteristické svojim najskôr charitatívnym prístupom a neskôr inštitucionalizovanou kultúrou – paternalistickým prístupom“ [Brnula, Vaska 2021]. Podľa týchto autorov sa sociálna práca v porevolučnom období, ako aj po rozdelení Československa na dva samostatné štáty v roku 1993, chápala najmä ako nástroj sociálnej politiky. To sa prejavilo v zákone č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci z 19. mája 1998. Významnou zmenou v poňatí sociálnej práce bolo v roku 2005 prijatie Zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 25. mája 2005, neskôr aj prijatie zákonov, ktorých účinnosťou skončila platnosť zákona o sociálnej pomoci, konkrétne zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov z 30. októbra 2008 a zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 29. októbra 2008. Vo všetkých týchto právnych predpisoch bol nejednotným spôsobom uvedený legislatívny rámec činnosti sociálnych

pracovníkov. Táto skutočnosť sa zmenila v roku 2014, kedy bol na Slovensku schválený zákon č. 219/2004 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 9. júla 2014 (zákon o sociálnej práci). Jeho hlavným cieľom bola podpora profesionalizácie výkonu sociálnej práce, a to najmä ustanovením nevyhnutných kvalifikačných predpokladov a zriadením Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce.

Základnou logikou profesijného zákona je, že sociálnu prácu môže v praxi vykonávať len ten, kto ju vyštudoval na vysokej škole v študijnom odbore sociálna práca. Od 1. januára 2015 preto na Slovensku platí, že sociálnu prácu ako odbornú činnosť môže vykonávať: 1. *Asistent sociálnej práce* – kvalifikačným predpokladom je získanie vysokoškolského vzdelania prvého stupňa (bakalárskeho) výlučne v študijnom odbore sociálna práca; 2. *Sociálny pracovník* – kvalifikačným predpokladom je získané vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa (magisterského) výlučne v študijnom odbore sociálna práca. Asistent sociálnej práce a sociálny pracovník „*uplatňujú prístupy zodpovedajúce cieľu vykonávanej sociálnej práce a poznatkom odboru sociálna práca s využitím odborných metód práce v závislosti od zamerania sociálnej práce...*“ (§ 2 ods. 3 zákona č. 219/2014 Z. z.). Kvalifikačné kritérium je kľúčovou, ale nie jedinou podmienkou pre odbornú spôsobilosť na výkon sociálnej práce. Ďalšou je celoživotné vzdelávanie.

Úplnou novinkou v podmienkach Slovenskej republiky je, že sociálna práca sa môže vykonávať nielen v pracovnoprávnom vzťahu alebo v obdobnom pracovnom vzťahu, ale aj ako *samostatná prax* (por. §§ 3, 7 zákona č. 219/2014 Z. z.). Podmienkou samostatnej praxe, okrem splnenia kvalifikačného predpokladu pre výkon sociálneho pracovníka, je získanie povolenia od komory. Na obdobnom princípe ako napr. v medicíne jestvuje všeobecné lekárstvo a jednotlivé špecializácie, aj slovenská sociálna práca počíta s tým, že okrem „všeobecnej sociálnej práce“ budú

niektoré jej činnosti špecializáciami. Špecializované odborné činnosti vykonávajú sociálni pracovníci (teda už nie asistenti sociálnej práce), ktorí majú potrebné vedomosti a zručnosti získané absolvovaním akreditovaného špecializačného vzdelávacieho programu (por. § 2 ods. 2; § 8 ods. 2 zákona č. 219/2014 Z. z.). Doposiaľ (stav k januáru 2021) boli na Slovensku identifikované dve špecializované odborné činnosti (por. Nariadenie vlády č. 5/2016 Z. z.): 1. *Sociálna kuratela* – jej cieľovou skupinou sú sociálni pracovníci a fyzické osoby, ktoré sa pripravujú na výkon opatrení sociálnej kurately pre deti a/alebo opatrení sociálnej kurately plnoletých fyzických osôb; 2. *Sociálna posudková činnosť* – jej cieľovou skupinou sú sociálni pracovníci a fyzické osoby, ktoré sa pripravujú na výkon sociálnej posudkovej činnosti pre fyzické osoby s ťažkým zdravotným postihnutím a posudzovania odkázanosti na sociálnu službu.

2.1. PROFESIJNÁ KOMORA

„Každý, kto sa chce stať sociálnym pracovníkom, musí získať predpísané vzdelanie, dodržiavať profesijnú etiku a byť členom profesijnej komunity“ [Navrátila 2000]. Spôsob začlenia sa do profesijnej komunity môže byť rozličný v závislosti od spoločenských a právnych podmienok jednotlivých krajín a od požadovaného stupňa formalizácie a inštitucionalizácie. Na Slovensku sa pokúšala v 90. rokoch 20. stor. o formálne spojenie profesijnej komunity mimovládna organizácia Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku, ktorá sa stala členskou organizáciou IFSW. Jej aktivity sa pomerne rýchlo utlmili a v súčasnosti nevykazuje žiadnu reálnu činnosť. Vzhľadom na deficit profesijnej organizácie sociálnych pracovníkov na Slovensku, reagoval zákon o sociálnej práci zriadením *komory ako profesijnej organizácie združujúcej sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce*“ (§ 14 zákona č. 219/2014 Z. z.). Členmi komory môžu byť fyzické osoby odborne spôsobilé na výkon sociálnej práce, musia sociálnu prácu reálne vykonávať a o členstvo formálne požiadať. Členstvo v komore však nie je povinné, ale dobrovoľné.

Z hľadiska pôsobnosti táto predovšetkým „chráni práva a záujmy svojich členov v súvislosti s výkonom sociálnej práce, poskytuje členom komory bezplatné poradenstvo v súvislosti s výkonom sociálnej práce a sprostredkúva členom komory v prípade potreby zastupovanie v konaní pred súdmi vo veciach súvisiacich s výkonom sociálnej práce“ (§ 15). Komora sa stala členskou organizáciou IFSW. Eticky senzitívny prístup v praxi má zabezpečiť etický kódex profesie. Tento navrhujú a schvaľujú samotní sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce prostredníctvom snemu komory na návrh profesijnej rady komory.

2.2. SLOVENSKÝ ETICKÝ KÓDEX

Národné etické kódexy sociálnej práce, resp. sociálnych pracovníkov, sú zvyčajne utvorené národnou asociáciou sociálnej práce. Túto úlohu istý čas na Slovensku reálne plnila vyššie uvedená Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku, ktorá vznikla v roku 1994. V Žiline roku 1997 deklarovala *Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky*. Jeho text bol sformulovaný v súlade s vtedy aktuálnymi *Princípami a štandardmi etiky sociálnej práce* IFSW (1994). V tom čase išlo o prvý etický kódex sociálnych pracovníkov na Slovensku. Keďže išlo o dokument občianskeho združenia, jeho charakter bol odporúčací. Nestojoval žiaden kontrolný ani sankčný mechanizmus pre prípady porušenia etických zásad.

V roku 2015 sa konal v Bratislave ustanovujúci snem Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce (ďalej „komora“). V rámci neho zakladajúci členovia komory schválili nový Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky (ďalej „etický kódex“) [Slovenská komora 2015]. Etický kódex na jednej strane vychádzal z globálneho chápania sociálnej práce (akceptoval globálnu definíciu z roku 2014 a vychádzal z vtedy aktuálneho medzinárodného etického kódexu [IFSW/IASSW 2004], na strane druhej mal aspiráciu prihliadať na národné špecifiká slovenskej sociál-

nej práce. Hlavným cieľom kódexu je úsilie o napĺňanie poslanie sociálnej práce, v súlade s jej medzinárodným chápaním. Okrem toho:

- predstavuje kľúčové etické hodnoty profesie a základné etické princípy v rámci jednotlivých oblastí zodpovednosti,
- je oporou pre sociálnych pracovníkov, asistentov sociálnej práce a študentov sociálnej práce,
- poskytuje etické štandardy výkonu praxe sociálnej práce,
- je nástrojom na hodnotenie profesionálneho etického konania,
- podporuje etickú diskusiu a reflexiu,
- prispieva k identite sociálnej práce ako profesie a posilňuje jej status.

Štruktúra kódexu je nasledovná:

Preambula

1. Hodnoty sociálnej práce
  - 1.1 Sociálna spravodlivosť
  - 1.2 Ľudská dôstojnosť
  - 1.3 Dôležitosť medziľudských vzťahov
2. Etická zodpovednosť
  - 2.1 Zodpovednosť voči klientom
  - 2.2 Zodpovednosť voči sebe
  - 2.3 Zodpovednosť voči pracovisku
  - 2.4 Zodpovednosť voči kolegom
  - 2.5 Zodpovednosť voči profesii
  - 2.6 Zodpovednosť voči spoločnosti
3. Etické problémy a dilemy
4. Závaznosť etického kódexu
5. Záver

Sociálna práca je v súčasnosti chápaná ako profesia založená na hodnotách. Slovenský etický kódex (2015) uvádza, že „sociálna práca je dynamicky sa rozvíjajúcou profesiou, založenou na hodnotách, akými sú sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľud-

ských vzťahov“. Identifikované sú v ňom tri kľúčové hodnoty. Prvé dve boli identické s medzinárodným etickým kódexom z roku 2004, tretia vychádza zo staršej „montrealskej definície“ a zároveň bola komunikovaná ako špecifický dôraz slovenskej sociálnej práce. Dôležitosť medziľudských vzťahov je pritom chápaná v troch rovinách. Prvou je rovina vzťahu s klientmi, kde môže byť partnerstvo nástrojom zmocňovania klientov. Okrem toho môže byť podpora k začleneniu užívateľov služieb sociálnej práce do sociálnej siete osobných vzťahov súčasťou sociálnej inklúzie a praktickou realizáciou princípu subsidiarity. Druhou rovinou sú kolegiálne vzťahy na pracovisku. Etické konzekvencie sú v kódexe uvedené v oblasti zodpovednosti voči kolegom, kde je uvedená kolegiálna spolupráca a vzájomná dôvera. Tretou oblasťou sú kolegovia z iných inštitúcií a pomáhajúcich profesií, vzhľadom na ktorých je zdôraznený najmä rešpekt.

Slovenský etický kódex sa v svojom texte opiera na viacero zásadných princípov profesie a akademickej disciplíny sociálna práca, ktorými sú podporovanie sociálnej spravodlivosti, rešpektovanie dôstojnosti osoby, dodržiavanie ľudských práv, prvoradosť záujmu o klienta, úsilie o najlepší záujem klienta, rešpektovanie profesionálnych hraníc, rovnaké zaobchádzanie, antidiskriminácia, rešpektovanie rôznorodosti, sebaurčenie užívateľov služieb, participácia, posilňovanie a zmocňovanie užívateľov služieb, individuálny prístup ku klientovi, rešpektovanie súkromia klientov, rešpektovanie dôvernosti informácií a holistický prístup. Úplnou novinkou nového slovenského etického kódexu bolo upriamenie pozornosti aj na zodpovednosť sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce voči sebe samému. Kódex akceptoval princíp, že kvalitné služby klientom môžu poskytovať len profesionáli, ktorí vykonávajú nevyhnutné kroky v profesionálnej a osobnej starostlivosti o seba. Tieto sú v texte potom vymenované a patria sem sebareflexia, sústavné vzdelávanie, pravidelná supervízia, kolegiálne konzultácie a využívanie nástrojov psychohygieny.

Vzhľadom na negatívne historické skúsenosti s neaktualizovaním prvého etického kódexu, text druhého etického kódexu uviedol potrebu pravidelnej revízie v 3-ročnej periodicite. Táto revízia prebehla v roku 2018, kedy bol publikovaný aj nový medzinárodný etický kódex (Vyhlásenie) [IFSW/ IASSW, 2018]. Do revidovaného znenia Etického kódexu sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce, schváleného komorou v roku 2019, boli vkomponované vybrané etické princípy tohto medzinárodného dokumentu. Zhrnúť ich môžeme nasledovne [Mátel 2019]:

- rozšíril sa rozsah dopadu etického kódexu, nakoľko v súlade s Vyhlásením sa uvádza: „*Etické hodnoty a princípy tohto kódexu sa vzťahujú na všetky kontexty praxe sociálnej práce, vzdelávania a výskumu, či už ide o priamy kontakt tvárou v tvár alebo využívanie digitálnych technológií a sociálnych médií.*“
- v oblasti etickej zodpovednosti voči klientom bol princíp podpory práva na sebaurčenie sformulovaný tak, aby bol v ňom obsiahnutý balans medzi právami jednotlivých klientov. Obdobným spôsobom sa postupovalo aj pri formulácii práva na dôvernosť a súkromie;
- v oblasti etickej zodpovednosti voči sebe bolo z Vyhlásenie prijaté, aby sociálni pracovníci zvažili pri svojich činnostiach ohrozenie vlastnej bezpečnosti a uznáva, že nie sú nútení konať, ak by sami boli ohrození;
- v oblasti etickej zodpovednosti voči spoločnosti bola do článku o podpore všeobecného blaha pridaná aj *solidarita spoločnosti*. V nadväznosti na Vyhlásenie bol v texte o angažovanosti pridaný text, ktorý rešpektuje primerané obmedzenia z pozície osoby vykonávajúcej sociálnu prácu: „*Pri upozorňovaní na nespravodlivé, škodlivé a opresívne sociálno-politické opatrenia nesmie byť sociálny pracovník a asistent sociálnej práce trestaný.*“
- asi najdiskutovanejšou novinkou revidovaného slovenského etického kódexu bolo prevzatie textu Vyhlásenia o tom, že v rámci

podpory mieru a nenásilia, sociálny pracovník a asistent sociálnej práce „*nepoužíva zbrane v profesionálnom ani osobnom živote proti ľuďom.*“ Najmä streetworkeri a ďalší pracovníci pohybujúci sa v rizikovom prostredí kladú legitímne otázky, či nosenie obranných sprejov (kaserov) a ich eventuálne použitie na sebaobranu nie je v rozpore s týmto etickým princípom?

Slovenský etický kódex si napriek tendencii k internacionalizácii zachoval svoje špecifiká. Vybrané z nich uvádzame:

- vzhľadom na terminológiu národný etický kódex používa pojmy *klient*, *užívateľ služieb* a *osoba, s ktorou (sociálny pracovník alebo asistent sociálnej práce) pracuje* ako synonymá s vedomím, že v aktuálnom medzinárodnom terminologickom jazyku je uprednostňované posledné označenie;
- vzhľadom na kľúčové hodnoty ponechal národný etický kódex hodnotu dôležitosti medziľudských vzťahov, čo potvrdil aj empirický výskum (A. Mátel, M. Romanová, Z. Senáriková, 2017). Dokonca spomedzi skúmaných kľúčových hodnôt najvyššiu mieru identifikácie mali sociálni pracovníci s hodnotou medziľudských vzťahov (priemerné skóre 4,15 z 5,0), najnižšiu s dôstojnosťou človeka (3,53 z 5,0);
- hoci Vyhlásenie prezentuje etické využívanie technológií a sociálnych médií ako samostatný etický princíp, slovenský kódex ich chápe skôr ako formu prostredníctvom ktorej sa vykonáva sociálna práca resp. ich môžeme chápať aj ako priestor pôsobenia sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce;
- v oblasti zodpovednosti sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce voči sebe bolo vložené právo na výhradu vo svedomí: „*Od sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce nemožno vyžadovať také konanie alebo spoluúčasť na ňom, ktoré odporuje jeho svedomiu, okrem prípadov bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia osôb.*“

- oblasť etickej zodpovednosti voči pracovisku bola doplnená aj o zamestnávateľov. Reflektovaná bola aj nedobrá prax, že niektorí zamestnávatelia neumožňujú svojim zamestnancom primeranú účasť na ďalšom vzdelávaní a supervízii. Kódex preto apeluje na osoby vykonávajúce sociálnu prácu, aby sa angažovali pri vytváraní vhodnejších podmienok pre svoj profesionálny rast: *„V zamestnávateľských organizáciách a na pracovisku sociálny pracovník a asistent sociálnej práce aktívne spolupôsobí pri vytváraní takých pracovných podmienok, ktoré umožnia profesionálnu starostlivosť o seba, najmä prostredníctvom sústavného vzdelávania a pravidelnej supervízie.“*

Najslabšou stránkou slovenského etického kódexu je jeho (ne)záväznosť, pretože v texte zákona o sociálnej práci stojí, že kódex je záväzný pre členov komory. Nakoľko členstvo v komore je dobrovoľné, pre nečlenov komory nejestvuje žiaden mechanizmus postupu v prípade porušenia kódexu. Doposiaľ nejestvuje mechanizmus disciplinárneho konania voči osobám, ktoré vykonávajú sociálnu prácu, nie sú členmi komory a porušili etické zásady profesie, kódex aj vzhľadom na nich deklaruje, že „sociálny pracovník a asistent sociálnej práce vykonáva sociálnu prácu v súlade s etickým kódexom.“ Ašpiráciou komory je iniciovať legislatívnu zmenu tohto ustanovenia tak, aby bol etický kódex rovnako záväzný pre všetkých sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce.

Vzhľadom na slovenskú sociálnu prácu kódex nechcel len reflektovať aktuálnu prax, ale má ašpiráciu posúvať ju smerom k internacionalizácii a hlbšej etickej senzitivnosti pri poskytovaní služieb sociálnej práce. Na základe vyššie uvedených entít by „základnou snahou celej spoločnosti malo byť budovanie takého sociálneho prostredie, v ktorom by všetci ľudia žili dôstojne, v pochopení a bezpečia“ [Pavelková 2017].

ZÁVER

Sociálna práca je eticky citlivou a na hodnotách založenou profesiou a akademickou disciplínou. Táto skutočnosť je súčasťou jej globálneho chápania, čoho dôkazom je aj medzinárodný etický kódex sociálnej práce. Slovenská sociálna práca prešla v ostatnom období procesom profesionalizácie, internacionalizácie, ale aj postupnej privatizácii a špecializácii, pričom sa snaží o uchovanie vlastných špecifik. Súčasťou procesu profesionalizácie a internacionalizácie je profesijný zákon, vznik Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, zákonné ustanovenie toho, že sociálnu prácu môžu vykonávať len vysokoškolsky vzdelané osoby v odbore sociálna práca. Sociálna práca sa môžu vykonávať na Slovensku aj ako samostatná prax a ustanovené boli aj jej prvé špecializačné odbory. Súčasťou profesionalizácie je aj etická citlivosť pri jej výkone, ktorému má napomáhať Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce, schválený komorou v roku 2015 a revidovaný v rokoch 2018-2019. Hoci slovenský etický kódex sleduje medzinárodné trendy, zároveň si zachováva vlastné národné dôrazy, akými sú napríklad akcent na dôležitosť medziludských vzťahov ako kľúčovú hodnotu sociálnej práce, možnosť uplatnenia výhrady vo svedomí a vytváranie vhodných podmienok pre profesijný rast. V závere slovenského etického kódexu sa uvádza, že etický kódex nemôže nahradiť vlastnú, vnútorne motivovanú zodpovednosť sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce. Etický kódex je preto len nástrojom eticky senzitívnej praxe, nie jej cieľom.

LITERATÚRA

- Barr, Nicholas (1998), *Economics of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
- Brnula, Peter, Vaska Ladislav (2021), After the Divorce: Social Work in Slovakia Since the Peaceful Division of Czechoslovakia. In: Lorenz, W., Havrdová, Z., Matoušek, O. *European Social Work After 1989: East-West Exchanges Between Universal Principles and Cultural Sensitivity*. Springer, Cham. pp 51–64. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45811-9_4
- International Federation of Social Workers (2014), *Global definition of social work*. Por. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> [dostupné: 5.10.2020].
- International Federation of Social Workers (2018), *Statement of Ethical Principles*. Por. <https://www.ifsw.org/statement-of-ethical-principles/> [dostupné: 10.8. 2020].
- Mátel, Andrej (2017), Sociálna práca. In: Balogová, B., Žiaková, E. (eds.). *Vademecum sociálnej práce*. Košice: UPJŠ, pp. 71–72.
- Mátel, Andrej (2018), Revízia slovenského etického kódexu. *Sociální práce / Sociálna práca* 19 (2). Por. <https://socialniprace.cz/aktualne-trendy-noveho-medzinarodneho-etickeho-kodexu/> [dostupné: 30.6. 2018].
- Mátel, Andrej (2019), Aktuálne trendy nového medzinárodného etického kódexu. *Sociální práce / Sociálna práca* 18 (3). Por. <https://socialniprace.cz/revizia-slovenskeho-etickeho-kodexu/> [dostupné: 31.5. 2019].
- Mátel, Andrej, Romanová Martina, Senáriková Zuzana (2017). *Profesijné hodnoty sociálnej práce v Slovenskej republike*. Nitra: FSVaZ UKF.
- Mátel, Andrej, Senáriková Zuzana (2016), *Etické kodexy sociální práce*. Příbram: Ústav sv. Jana. N. Neumanna VŠZaSP sv. Alžběty.
- Nariadenie vlády SR č. 5/2016 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov

- Navrátil, Pavel (2000), Úvod do teorií a metod sociální práce. Brno: Národní centrum pro rodinu.
- Pavelková, Jaroslava (2017), Etika masmédií k marginálním skupinám v současné společnosti. In: Mátel, A., Roman, L., Janechová, L. *Profesijné hodnoty sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, pp. 25–31.
- Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce (2019), *Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v SR* <http://socialnapraca.sk/wp-content/uploads/2018/11/Etick%C3%BD-k%C3%B3dex-1.pdf> [dostupné: 25. 1. 2019]. Staršia verzia: (2015) <<http://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/>>. [dostupné: 28. 9. 2015].
- Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov.